

STANJE TRŽIŠTA VOĆA I POVRĆA U JUGOSLAVIJI

SITUATION ON THE YUGOSLAV FRUIT AND VEGETABLE MARKET

K. KERO, I. MILJKOVIĆ, N. PAVIČIĆ

1. UVOD

Jugoslavensko tržište voća i povrća prošlo je kroz velike transformacije u poslijeratnom razdoblju. Prva i druga agrarna reforma bitno su ograničile veličinu privatnog posjeda. nametnuti uvjeti razmjene na tržištu uz malu i nedovoljnu konkurenciju negativno su utjecali na ponudu, a time i na proizvodnju voća i povrća. S druge strane, razvoj tehnike i tehnologije, prometnih sredstava, trgovine preradbene industrije i izgradnja rashladnih kapaciteta pozitivno su utjecali na potrošnju i bogatstvo ponude. Rezultati povoljnih i nepovoljnih okolnosti na ponudu i potražnju očituju se u potrošnji u Jugoslaviji i izvozu na svjetsko tržište. Cilj ovog rada je analiza ponude i potražnje voća i povrća, uzroka koji ograničavaju veličinu i kvalitetu ponude i promjene uvjeta u stvaranju ponude nakon privredne reforme iz 1989. godine.

2. PROIZVODNJA VOĆA I POVRĆA U JUGOSLAVIJI

Jugoslavija ima vrlo povoljne ekološke uvjete za uspješan uzgoj i proizvodnju velikog broja vrsta i sorata kvlajitetnog voća i povrća. To je uvjetovano geografskim položajem Jugoslavije, koja zauzima mediteransko i kontinentalno područje.

Mediteransko područje dijeli se na dva prostorno odvojena, a klimatski, reljefno i vegetacijski različita područja i to jadransko koje obuhvća uglavnom obalni pojas s otocima, i makedonsko, koje se nalazi pod utjecajem klime Egejskog mora.

Unutar kontinentalnog područja postoje veće razlike u reljefu, koji zgušnjava i razređuje kompleks klimatskih faktora u cijelosti ili u sastavnim dijelovima, pa određuje karakter klime. Razlike u klimi, koja bitno utječe na proizvodnju voća i povrća, odražavaju se uglavnom u temperaturama i količini i rasporedu oborina. U odnosu na temperature i oborine razlikujemo, uglavnom u pravcu od zapada prema istoku, perhumidnu, humidnu, semihumidnu i semiaridnu klimu.

Mediteransko područje ima čitav niz komparativnih prednosti u proizvodnji voća i povrća u odnosu na kontinentalno područje. U mediteranskom području prevladava proizvodnja subtropskog voća (maslina, smokva, agrumi itd.), voća koje ranije dozrijeva (jagoda, trešnja, višnja Maraska, marelica, breskva, ljetne sorte jabuka i krušaka itd.), zatim bajama i lješnjaka itd.

Od povrća ovdje se proizvodi uglavnom rano i kasno povrće (kupus, kelj, kelj

pupčar, cvjetača, salata, rajčica, paprika, krastavci, lubenice itd.), odnosno zbog blagih zima takozvano zimsko povrće. U mediteranskom području povrće se proizvodi u polju, tj. na otvorenom i u zaštićenom prostoru.

U kontinentalnom području Jugoslavije najviše je proširena proizvodnja šljiva, a ztim slijede jabuke, kruške, višnje, breskve, trešnje, orasi, lješnjaci, marelice, dunje, maline, jagode, ribiz i kupine. U kontinentalnom području mnogo se proizvode: kupus, kelj, paprike, rajčice, grašak, grah, mrkva, luk, salata, lubenice, krastavci itd.

Voćarstvo je prošireno u svim republikama i autonomnim pokrajinama. Glavna proizvodna područja, idući od sjevera prema jugu po republikama i autonomnim pokrajinama su slijedeća:

Slovenija: Goričko, Slovenske Gorice, Podpohorje, Savinjska dolina, Posavlje, Goriška.

Hrvatska: Hrvatsko Zagorje, Gornje Medimurje, Prigorje, Moslavina, Podravina, Slavonija (naročito obronci slavonskog gorja), Banija, Istra i Dalmacija.

Bosna i Hercegovina: Brežuljkasto područje posavske nizine, brdsko planinsko područje Centralne i zapadne Bosne, Podrinje i submediteransko područje Hercegovine.

Srbija s autonomnim pokrajinama: Šumadijsko područje, Pomoravlje, Podrinje, Podunavlje, a unutar A.P. Vojvodine: Subotičko-horgoška pješčara, fruškogorsko i vršačko-belocrkvensko područje, te u A.P. Kosovu područje Đakovice i Uroševca.

Makedonija: Povardarje i Prespansko-ohridsko područje.

Crna Gora: Crnogorsko primorje i Polimlje.

Od voća po broju stabala i proizvodnji šljiva zauzima prvo mjesto, najviše se uzgaja i proizvodi u Srbiji, Bosni i Hrvatskoj. Proizvodnja jabuka najviše je zastupljena u Srbiji, Sloveniji, Hrvatskoj i Makedoniji. Kruška se najviše proizvodi u Srbiji, Hrvatskoj i Makedoniji. Višnje se uglavnom proizvode u Srbiji i Hrvatskoj, od čega u Hrvatskoj posebno značenje ima višnja Maraska. Proizvodnja bresaka dosta je proširena u Srbiji, Hrvatskoj, Makedoniji i Sloveniji. Suptropsko voće (maslina, smokva, agrumi itd.) najviše se proizvodi u Hrvatskoj. U Hrvatskoj je najviše proširena proizvodnja bajama i lješnjaka. Jagode, maline, ribiz i kupine više se proizvode u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji.

Proizvodnja voća organizirana je u uvjetima suhog gospodarenja u čitavom kontinentalnom dijelu. Natapanje se malo primjenjuje i to uglavnom u mediteranskom području.

Proizvodnja povrća u mediteranskom dijelu Jugoslavije najviše je proširena u Makedoniji (Povardarje, Strumička kotlina) i Hrvatskoj (dolina rijeke Neretve, okolica Splita, Ravni Kotari i Istra), a zatim u Hercegovini (okolica Čapljine i Mostara), Crnoj Gori (Zeta i okolica Ulcinja) i Sloveniji (Slovensko primorje).

U kontinentalnom dijelu Jugoslavije u Panonskoj nizini proizvodi se puno povrća pa su tu izgrađene i tvornice za industrijsku preradu. Povrće se najviše proizvodi u Srbiji (Pomoravlje), Vojvodini, Hrvatskoj (Slavonija, Posavina, Podravina) i Bosni (Ljevča polje).

Pregled proizvodnje voća u Jugoslaviji za razdoblje od 1975. do 1988. godine iznesen je na tablici br. 1.

Tablica 1
Table 1

Proizvodnja važnijih vrsta voća u tisućama tona u Jugoslaviji za razdoblje 1975. do 1988. godine
Production of Important Sorts of Fruit in Yugoslavia in the Period from 1975 to 1988 in 10³ tons

Godina Year	Jabuke Apples	Kruške Pears	Šljive Plums	Malsine Olives	Marellice Apricots	Breskve Peaches	Trešnje Cherries	Višnje Sour cherries	Orasi Walnuts	Agrumi Citrus
1975.	370	140	950	26	20	63	55	43	31	3
1986.	486	105	562	12	26	83	50	52	33	2
1977.	381	112	782	13	20	72	40	46	17	4
1978.	381	92	655	12	14	63	42	43	18	4
1979.	428	95	517	13	17	66	47	63	18	4
1980.	483	115	666	8	24	92	37	58	25	5
1981.	508	137	816	33	30	89	60	90	26	6
1982.	746	177	1028	5	28	97	57	98	37	8
1983.	557	165	991	12	32	102	69	120	37	10
1984.	584	145	630	17	19	93	53	107	28	10
1985.	368	147	484	9	26	79	53	129	24	2
1986.	637	169	700	8	26	90	49	108	26	6
1987.	423	147	757	30	21	78	58	123	25	6
1988.	477	175	761	21	28	77	60	140	21	8

Izvor: SGJ 1976-1989.

Source: Yugoslav Statistical Almanac, 1976-89.

Iz tablice je vidljivo da proizvodnja voća osjetno varira iz godine u godinu, odnosno da je dosta nestabilna. Razloga takovom stanju ima više. Prije svega, treba istaći da postoje velike razlike u intenzitetu proizvodnje pojedinih vrsta voća općenito, a također između proizvodnje u privatnom vlasništvu i društvenom vlasništvu. Treba istaći da je proizvodnja u privatnom vlasništvu dugi niz godina zastavljena, pa se tu radi uglavnom o ekstenzivnoj i poluintenzivnoj proizvodnji, a samo u manjoj mjeri o intenzivnoj proizvodnji.

Uzgoj šljiva i maslina najviše je proširen (preko 90%) na privatnim posjedima, pa je i alternativna rodnost kod ove dvije vrste najjače izražena. naizmjenična (alternativna) rodnost najmanje je izražena kod jabuke i kruške, breskve i višnje, koje se u najvećoj mjeri uzgajaju u modernim intenzivnim voćnjacima na društvenom sektoru.

Osim stupnja intenzivnosti uzgoja velik utjecaj odražavaju i klimatske prilike, a

posebice pojava i učestalost proljetnog mraza, koji često ošteti cvjetove ili tek zametnute plodove. Od proljetnih mrazeva česte su štete kod marelica, oraha i agruma, pa je kod ovih vrsta proizvodnja manje stabilna. Osim toga u Jugoslaviji se malo primjenjuje natapanje pa u sušnim godinama dolazi do osjetnog smanjenja rodnosti kasnih sorti jabuka, krušaka, bresaka, agruma, maslina itd. U sušnim godinama manja je proizvodnja općenito, a posebice u mediteranskom području, semihumidnom i semiaridnom kontinentalnom području.

I ostali klimatski faktori kao što je tuča i vjetar mogu pričiniti veće štete. U ekstremno hladnoj zimi 1984/85. godine pozebli su u znatnoj mjeri agrumi i masline, pa je bilo neophodno provesti regeneraciju stabala.

Na promjene u proizvodnji uvjetovane su i starošću voćnjaka. Tako kod jabuka dolazi do povećanja proizvodnje ulaskom u produktivnu dob novih intenzivnih voćnjaka uzgojenih u gustom sklopu na slabo bujnim podlogama i to već od 1980. godine.

Izuzetak predstavlja 1985. godina kada je došlo do djelomične pozebe cvjetnih pupova. Nešto niži prirodni u 1987. i 1988. godini mogu se dijelom pripisati hladnoći u doba cvatnje i suši. Općenito se može reći da je proizvodnja u usponu i da promjena iznosi 22 %, a da je stopa promjene +0,45. Niža proizvodnja jabuka u razdoblju od 1975. do 1980. uslijedila je zbog ulaska u starosnu dob prvih voćnjaka u društvenom vlasništvu, a da pri tome nije provedena postupna obnova i zamjena novim voćnjacima.

Kod krušaka je analogno jabukama, niža proizvodnja do 1980. godine, a u usponu je od 1980. godine, jer su počeli ulaziti u proizvodnu dob novi voćnjaci. Promjena iznosi 20%, a stopa promjene +2,5.

Proizvodnja šljiva stoji u najvećoj mjeri pod utjecajem klimatskih prilika, a izražena je alternativna rodnost. Novi voćnjaci se praktički ne podižu, ali se postupno unapređuje tehnologija u starim. Promjena iznosi 22 %, a stopa promjene +0,03.

U maslinarstvu se pristupa obnovi (regeneracija) starih stabala, a podižu se i novi intenzivni voćnjaci. Promjena je veika i iznosi 53 %, a stopa promjene +2,7.

Kod marelica promjena iznosi 21 %, a stopa promjene je +0,057. U proizvodnji bresaka promjena je 15 %, a stopa promjene +0,54. Slično tome je i promjena proizvodnje trešanja (16 %), a stopa promjene je +1,06.

Uzgoj višanja osjetno se povećao zbog veće potražnje na domaćem i stranom tržištu. Veće povećanje proizvodnje uslijedilo je od 1981. godine nakon dolaska u rod novih voćnjaka. Promjena iznosi 39%, stopa promjene +3,7.

Orah se uzgaja samo u obliku pojedinačnih stabala na privatnim posjedima, a postupno se prelazi i na podizanje novih manjih intenzivnih voćnjaka. Promjena iznosi 24 %, a stopa promjene je -2,95.

U proizvodnji agruma izraženo je kolebanje, a ono je posljedica povremene blaže pozebe i jake pozebe u 1985. godini.

U posljednjih deset godina osjetno se povećava uzgoj i proizvodnja lješnjaka i

kivike (Kiwi fruit) u mediteranskom, a lješnjaka i u kontinentalnom području. Također se u kontinentalnom dijelu povećava uzgoj i proizvodnja malina, kupina i jagoda.

U Jugoslaviji se u proteklom razdoblju nije vodila službena statistika o proizvodnji ostalih vrsta voća (smokva, bajam, rogač, lješnjak id.), pa stoga iznosimo podatke samo za najvažnije vrste. Od agruma glavna proizvodnja odnosi se na mandarinke.

Ovdje želimo istaći da je u prvim voćnjacima na društvenim imanjima prevladavao mali broj sorti. To se posebice odnosi na jabuku. Stoga je i potražnja bila relativno manja. U novim se voćnjacima uzgaja veći broj sorata koje daju bolju kvalitetu plodova.

Pregled proizvodnje povrća u Jugoslaviji za razdoblje od 1975. do 1988. godine iznesen je na tablici br. 2.

Tablica 2.
Table 2

Proizvodnja povrća u Jugoslaviji za razdoblje 1975. do 1988. godine
- izraženo u tisućama tona -
Production of Vegetables in Yugoslavia in the period 1975 to 1988 in
10³ tons

Godina Year	Krumpir Potatoes	Grah Beans	Grašak Peas	Luk i češnjak Onion & Garlic	Kupus i kelj Cabbage & Kale	Poriluk Leek	Rajčica Tomatoes	Dinje i lubenice Melon & Watermelon
1975.	2394	166	12	268	689	307	355	538
1976.	2828	240	16	322	769	291	433	570
1977.	3034	170	18	275	740	360	510	592
1978.	2501	133	16	343	691	324	427	591
1979.	2724	154	15	349	733	353	465	658
1980.	2440	134	16	374	756	360	437	594
1981.	2774	143	15	397	774	387	453	630
1982.	2636	157	16	375	759	357	470	607
1983.	2580	158	18	370	740	342	425	494
1984.	2475	125	22	379	761	329	480	453
1985.	2413	120	21	381	632	356	497	451
1986.	2651	171	22	379	677	369	493	465
1987.	2210	131	20	326	662	376	480	436
1988.	1849	94	17	327	611	317	409	396

Izvor: SGJ 1976-1989.

Source: Yugoslav Statistical Almanac, 1976-89.

Iz tablice je vidljivo da proizvodnja pojedinih vrsta povrća osjetno varira iz godine u godinu. Takovo stanje uvjetovano je nizom faktora. Od faktora koji utječu na stabilnost proizvodnje jak utjecaj odražava suša. Naime, u Jugoslaviji se u proizvodnji povrća relativno malo primjenjuje navodnjavanje.

U proteklom razdoblju promjena u proizvodnji iznosi kako slijedi: za krumpir 11 %, grah 15 %, grašak 16 %, luk i češnjak 9%, kupus i kelj 7 %, poriluk 8 %, rajčice 9 % i dinje i lubenice zajedno 15 %. Uz to stopa promjene bila je: za krumpir -2,26, grah -2,75, grašak +2,56, luk i češnjak 0,92, kupus i kelj -1,22, poriluk +1,34, rajčice +1,1 i dinje i lubenice -3,7%.

Kako vidimo od 1984. ili 1985. godine u opadanju je proizvodnja krumpira, graha, kupusa i kelja, dinja i lubenica, a u porastu proizvodnja: graška, rajčice, paprike, luka i češnjaka.

3. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PONUDE VOĆA I POVRĆA

Ponuda voća i povrća potjecala je iz dva osnovna izvora: državnog i privatnog sektora. Pa iako je preko 90 % ponude, npr. povrća, dolazilo iz privatnog sektora, taj sektor nije imao mogućnosti ponuditi svoju robu tržištu naprimjeren način. Naime, zakonskim propisima omogućeno je državnom sektoru stvaranje monopolnog položaja na tržištu. Jedina mogućnost izravnog plasmana za privatni sektor bila je na tržnici na malo. U takvim uvjetima najveći dio privatnih proizvođača bio je primoran svoje proizvode prodati državnim poduzećima. Nesretna okolnost ove transakcije bila je u činjenici da je na pojedinim proizvodnim područjima djelovalo samo po jedno poduzeće čime se stvarao monopolski položaj. Posljedica ovakovog stanja bila je neravnopravni položaj privatnih proizvođača koji nisu imali mogućnost biranja. Proizvode su mogli prodati po nametnutim cijenama ili ih pretvoriti u stočnu hranu. Mogućnosti izravnog plasmana na tržištu, pogotvo ako se radilo o većoj količini robe koju je trebalo prodati u svježem stanju, nije bilo. Dio privatnih proizvođača koji su se nalazili u područjima većih gradskih naselja prilagodilo je svoju proizvodnju svakodnevnim mogućnostima plasmana na gradskim tržnicama i time stekao mogućnost stjecanja velike dobiti. Navedena ograničenja u ponudi imala su izrazito negativan utjecaj na samu proizvodnju voća i povrća u privatnom sektoru u onim područjima koja su bila udaljenija od većih gradskih naselja. To je bio jedan od razloga što je aktivni dio stanovništva napuštao ova područja i selio se prema gradovima tražeći zaposlenje u industriji i uslužnim djelatnostima, a od sredine šezdesetih godina, u zapadno-evropskim zemljama. Ovakovom poslijeratnom politikom u znatnoj mjeri je onemogućen razvoj i uopće postojanje osnove za stvaranje ponude voća i povrća u privatnom sektoru, koji je dominantan posjednik zemljišta.

Sam položaj poduzeća u državnom sektoru nije ih prisiljavao na rentabilno poslovanje. Naime, nerijetko je u pojedinim općinama postojalo samo jedno poduzeće koje je time potpuno monopolno nametalo uvjete u ponudi. Iako je u većim

općinama i gradskim naseljima bilo i više poduzeća, među njima gotovo uopće nije bilo konkurencije u ponudi ovih proizvoda. Čak bismo mogli reći da je lokalna uprava katkad i poticala poduzeća iz svog područja da svoje poslovne probleme rješavaju podizanjem cijena voća i povrća. Ovo je bilo moguće stoga što su cijene većine ostalih poljoprivrednih proizvoda (mesa i prerađevina, kruha i peciva te mlijeka) bile pod kontrolom države, dok su cijene voća i povrća uglavnom bile slobodne.

Navedene negativne okolnosti koje su utjecale na stvaranje ponude voća i povrća bile su nepovoljne za donošenje odluka o ulaganju u privatni sektor proizvodnje. Tako je veliki dio stečenog kapitala privatnog sektora otišao u neproduktivna kapitalna dobra (vikendice, obiteljske kuće, automobile), dok je proizvodnja ostala siromašna a time i nesposobna za zadovoljavanje nužnih promjena u modernizaciji proizvodnog postupka kao i same ponude.

Suvremena proizvodnja voća i povrća zahtijevala je veće ulaganje kapitala i visoku produktivnost rada. Taj postupak bio je onemogućen, kako stjecanjem kapitala iz poljoprivrede privatnog sektora, tako i nemogućnošću primjene mehanizacije zbog malih posjeda i velike isparceliranosti. Zbog toga imamo sve skuplju proizvodnju s puno uloženog rada i zato je nedovoljno konkurentna na domaćem i svjetskom tržištu.

Na ponudu u proteklom razdoblju djelovali su i pozitivni čimbenici, od kojih ćemo spomenuti samo neke. Izgrađen je veliki broj prodavaonica, kako u gradskim tako i u seoskim naseljima. postojeće novoizgrađene prodavaonice su modernizirane, s velikim dijelom su to marketi i minimarket. Isto tako navedeni trgovački prostori tehnički su dobro opremljeni (hladnjaci), što omogućava primjerenu prodaju voća i povrća u svježem stanju.

U većim gradskim naseljima izgrađeni su skladišni prostori s kontroliranom atmosferom, pogodni za skladištenje i čuvanje voća i povrća. Izgrađene su nove tržnice a modernizirane postojeće, što je otvorilo veće mogućnosti prodaje privatnog sektora. Razvoj infrastrukture, osobito brzih prometnica, omogućio je brzu dopremu voća i povrća iz proizvodnih područja u velika potrošačka središta.

Proizvodnja u staklenicima i plastenicima stvorila je uvjete za ponudu voća i osobito povrća u dužem vremenskom razdoblju, pa neke vrste povrća imamo na tržištu tokom cijele godine. Razvoj proizvodnje rashladnih uređaja omogućio je smrzavanje povrća, voćnih prerađevina, što je stvorilo mogućnost količinskog povećanja potrošnje voća i povrća. Zbog istog razloga došlo je i do promjene u strukturi potrošnje. U novije doba povećava se potrošnja u svježem i smrznutom stanju a smanjuje u kiselom, kod povrća. Zahvaljujući znanstvenim istraživanjima u ponudi voća i povrća pojavljuje se veliki broj sorti koje sve više zadovoljavaju ukuse potrošača.

Tablica 3

Table 3

Kretanje nominalnog i realnog osobnog dohotka u SFRJ u razdoblju
1970-1988.
*Nominal and Real Amount of Salaries in Yugoslavia in the Period from
1970 to 1988*

Godina Year	Mjesečni OD (din) Nominal monthly salaries YUD	Indeks troškova života 1970=100 Index of living costs 1970-100	Mjesečni realni OD		Godišnji realni OD USD Real annual salaries USD
			din Real monthly salaries din	USD USD	
	1	2	3	4	5
1970.	1173	100	1173	94	1128
1971.	1432	116	1234	84	1008
1972.	1676	135	1241	100	1300
1973.	1938	161	1203	124	1488
1974.	2477	195	1270	145	1740
1975.	3060	243	1259	170	2040
1976.	3535	271	1304	193	2316
1977.	4198	312	1346	228	2736
1978.	5073	356	1425	272	3264
1979.	6113	429	1425	319	3828
1980.	7368	559	1318	251	3012
1981.	9846	787	1251	235	2820
1982.	12542	1042	1204	201	2412
1983.	15585	1471	1059	124	1488
1984.	22810	2273	1004	108	1296
1985.	40661	3975	1022	130	1560
1986.	84670	7885	1074	185	2220
1987.	173965	17522	993	140	1680
1988.	434904	51690	841	110	1320

Izvor: za stupac 1, 2 i 4 SGJ 1971-1989, a stupci 3 i 5 su izračunati
Source: Columns 1, 2, and 4 from the Yugoslav Statistical Almanac, 1971-89; columns 3 and 5 calculated

Zajedno s navedenim elementima koji su bitno utjecali na stvaranje ponude navest ćemo još jedan, isto tako vrlo značajan za ponudu voća i povrća, a to je opća kultura potrošnje ovih proizvoda. Naime, razni ekološki pokreti, zatim sve veća usmjerenost zdravoj hrani sve više utječu na oblike ponude upravo kod voća i povrća. Već se danas na tržištu mogu nabaviti razne vrste voća i povrća koje se ne tretiraju u proizvodnji

(potpuno bez zaštite), te proizvodi koji se proizvode bez upotrebe mineralnog gnojiva. Vrlo vjerojatno će u budućem razdoblju ovaj trend još značajnije utjecati na strukturu ponude voća i povrća.

4. POTROŠNJA POVRĆA

U razdoblju 1975. do 1987. potrošnja povrća po stanovniku iznosila je od 131,3 kg u 1975. godini do 171,7 kg u 1977. godini. Prosječna potrošnja za analizirano razdoblje iznosi 150 kg uz prosječno godišnje kolebanje od oko 11 kg. Gotovo sve količine potrošenog povrća dolaze iz domaće proizvodnje zbog toga što se povrće gotovo uopće ne uvozi. U strukturi potrošenog povrća najveći udio ima krumpir. Prosječna godišnja potrošnja krumpira po stanovniku iznosi 59,5 kg što čini oko 40% ukupne potrošnje povrća. Od ostalih vrsta povrća u ukupnoj potrošnji kupus i kelj sudjeluje s oko 14 %, rajčica 12 %, paprika 10 %, luk i češnjak 8 %, grah i grašak 7 %, a ostale vrste povrća s manjim udjelima.

Potrošnja povrća u Jugoslaviji imala je gotovo stalnu tendenciju rasta do 1980. godine, što odgovara i rastu životnog standarda do istog razdoblja. nakon tog razdoblja potrošnja povrća kolebajući opada, opet slično i padu životnog standarda. Naime, ako kao glavni pokazatelj o kretanju životnog standarda uzmemo realni iznos godišnjih primanja radnika, iskazano u USD, tad su rezultati slijedeći. U razdoblju 1967-1979. realni godišnji iznos primanja kretao se od 756 USD u 1967. do 3.828 USD u 1979. god. To znači da se realna primanja povećavala po godišnjoj stopi od 14 %. U razdoblju 1979-1988. realna godišnja primanja pala su sa 3.828 USD godišnje u 1979. godini na 1.320 USD u 1988. godini. U ovom razdoblju godišnja primanja padala su po stopi od 11 % godišnje.

Sigurno je navedeni proast primanja u razdoblju do 1979. godine utjecao i na porast potrošnje povrća, a pad primanja na pad potrošnje u posljednjih osam godina. S obzirom da povrće dolazi isključivo iz domaće proizvodnje, na potrošnju su znatno utjecale vremenske pogodnosti i nepogodnosti u proizvodnji, pogotovo ekstremno niske temperature u zimskoj proizvodnji povrća. Isto tako na obim stakleničke proizvodnje povrća utjecalo je veliko poskupljenje energije za zagrijavanje. Tako je došlo do velikog smanjenja proizvodnje povrća u staklenicima od sredine sedmdesetih godina i do istovremenog poskupljenja same proizvodnje. To je imalo višestruko negativan utjecaj na potrošnju i to zbog povećanja cijena, smanjenja količina ponude i skraćivanja sezone proizvodnje u staklenicima, a time i ponude.

Nedovoljna opremljenost kako skladišnim kapacitetima, tako i preradom uvjetuje najvećim dijelom potrošnju povrća u svježem stanju, dok je premalo razvijena potrošnja smrznutog i prerađenog povrća. Zbog istog razloga veliki dio povrća propada ili služi za ishranu stoke, jer nepostoje uvjeti za njegov plasman na tržište. Kao primjer navest ćemo podatak da gotovo 12 puta više povrća propadne nego što se preradi (odnosi se na povrće bez krumpira i na razdoblje 1979-1981.), ili podatak

da se više povrća utroši za ishranu stoke nego za preradu. Sigurno je da je ovakvom stanju pogodovala i nerazvijenost tržišnih institucija za prodaju povrća. Tako npr. sve do ove 1990. godine nije postojala mogućnost organizacije prodaje povrća putem dražbe na većim gradskim tržištima ili u većim proizvodnim regijama. Isto tako povrće se prodaje nekonfekcionirano, ne pakirano, često nečisto i neoprano u neprimjerenoj ambalaži. Prodaja povrća privatnog sektora na gradskim tržnicama odvija se u nepovoljnim klimatskim uvjetima, posebice zimi i ljeti, što negativno utječe na svježinu i kvalitetu ponudjenog povrća. Gore navedeni čimbenici utjecali su u velikoj mjeri na potrošnju i prodaju povrća. Naime, još uvijek veliki dio potrošnje povrća ima nerobni karakter, a sama prodaja povrća nije se povećavala onim tempom kako se povećavala prodaja ostalih prehrambenih proizvoda. Tako npr. dok se prodaja svježeg mesa, masnoća, mlijeka i voća više nego udvostručila u razdoblju 1965-1980., prodaja povrća povećala se samo za 19% u istom razdoblju.

Postojeća ponuda povrća u znatnoj mjeri osiromašena je vrstom i sortimentom. naime, u našoj zemlji postoje uvjeti i tradicija proizvodnje više desetaka vrsta i sorti povrća. Međutim, uvjeti otkupa i prometa koje su nametnula državna poduzeća u poslijeratnom razdoblju svela su ponudu povrća na nekoliko glavnih vrsta. na taj način izgubilo se bogatstvo ponude u prodavaonicama i prodajnim mjestima pa dvije trećine sada potrošenog povrća čini sedam vrsta (bez krumpira). Isto tako u postojećoj ponudi prevladavaju uvezene sorte povrća (pretežno iz Nizozemske) a nesretna je okolnost što sorte nisu obogatile domaću ponudu povrća već su je istisnule.

Tablica 4

Table 4 Potrošnja prehrambenih proizvoda po stanovniku u SFRJ kg/godišnje
Per Capita Food Consumption in Yugoslavia kilograms/year

Godina Year	Povrće - Vegetables	Ukupno povrće Total vegetables		
	Krumpir Potatoes	Grah Beans	Grašak Peas	Ostalo svježe povrće Other fresh vegetables
1975.	65,6	8,0	79,1	152,6
1976.	67,1	7,9	87,7	161,1
1977.	67,5	8,3	95,9	171,7
1978.	61,5	8,0	72,9	142,4
1979.	59,7	8,1	85,1	152,9
1980.	61,1	7,5	89,3	157,9
1981.	58,9	6,4	91,6	156,9
1982.	60,6	6,2	89,8	156,6

1983.	60,9	6,3	76,7	143,9
1984.	55,4	5,7	85,1	146,2
1985.	51,4	5,0	75,8	132,2
1986.	55,8	7,1	82,0	144,9
1987.	48,6	5,0	77,7	131,3

Izvor: SGJ 1976-1989.

Source: Yugoslav Statistical Almanac, 1976-89.

Tablica 5

Table 5

Struktura potrošnje povrća po stanovniku u SFRJ u kg/stanovniku
Structure of Vegetable Consumption Per Capita in Yugoslavia
kilogram/per capita

Proizvod / Product	1978.	%	1987.	%
Krumpir / Potatoes	52,0	36	41,2	38
Grah, grašak, sočivo / Beans, peas	7,2	5	6,0	6
Kupus i kelj / Cabbage kale	22,7	16	12,8	12
Luk i češnjak / Dried onion and garlic	9,8	7	8,5	8
Rajčica / Tomatoes	18,3	13	11,7	11
Paprika / Green chilly pepper	15,1	10	9,9	9
Salata / Lettuce	5,3	4	3,3	3
Ostalo svježe povrće / Other fresh vegetables	8,7	6	10,7	10
Kiselost povrće / Pickled vegetables	3,5	2	1,9	2
konzervirano povrće / Canned vegetables	1,2	1	1,1	1
Ukupno / Total	143,8	100	107,1	100

Izvor: Statistički bilten br. 1705 i 1303 SZS, Beograd 1982., 1988.

Source: Statistical Bulletin Nos. 1705 and 1303, Federal Bureau of Statistics, Belgrade, 1982, 1988.

Ako navedenu potrošnju povrća u Jugoslaviji usporedimo s istom u susjednim zemljama onda vidimo da sličnu potrošnju imaju još Mađarska, Austrija i Čehoslovačka. Ostale zemlje znatno nadmašuju prosječnu potrošnju povrća u nas. Premda Jugoslavija geografski pripada jednim dijelom mediteranskom podneblju, drugim srednjoevropskom, a trećim jugoistočno balkanskom, naše je mišljenje da postojeća potrošnja ne zadovoljava stečene navike u potrošnji povrća. naše je mišljenje da će privrednom reformom dozvoljeno ravnopravno sudjelovanje privatnih poduzeća u ponudi povrća pozitivno utjecati kako na ponudu tako i na potrošnju povrća u budućnosti.

Tablica 6
Table 6

Elementi bilance povrća
Elements of Vegetable Balance Sheet

Proizvod/Products	Proizvodnja/Production	Uvoz/Imports	Izvoz/Exports	Ishrana stoke/Cattle Feed	Sieme/Seed	Prerada/Manufactured Food Consumption	Kalo/Waste	Opskrba po glavi kg/god. Per Capita Supply kg/year
Kupus/Cabbage	755					5	175	25,7
Raičica/Tomatoes	452		1	5			105	15,0
Krastavci/Cucumbers	131					10	14	4,8
paprika/Green chilly Pepper	367		5			5	36	14,3
Luk/Dried onion	315	1	2				31	12,6
Češnjak/Garlic	59	2	1				8	2,3
Zeleni grah/Green beans	32					2	3	1,2
Zeleni grašak/Green peas	36					11	4	0,9
Mrkva/Carrots	96			35		1	13	2,1
Gjive/Mushrooms	5							-
Ostalo svježe povrće/Other fresh vegetables	5		4					-
Krumpir/Potatoes	2646	1	6	582	562		226	57,9

Izvor:

Source: Food Balance Sheets, FAO, Rome 1984

5. POTROŠNJA VOĆA

Godišnja potrošnja voća po stanovniku kretala se od 51,7 do 75,8 kilograma. Najvišu potrošnju bilježimo u 1976. i 1980. godini, a najmanju u 1985. i 1987. godini. Slično kao i kod potrošnje povrća na potrošnju voća znatno je utjecala količina ponude voća, kako domaćeg iz vlastite proizvodnje, tako i južnog voća iz uvoza, što je u velikoj mjeri ovisilo o stanju platne bilance Jugoslavije s inozemstvom i kretanju kupovne moći stanovnika. Sigurno je da su navedeni čimbenici znatno utjecali na pad potrošnje svega voća u Jugoslaviji u analiziranom razdoblju. Tako dok je prosječna potrošnja voća za cijelo razdoblje 65,5 kg/stanovniku, u posljednje tri godine ona iznosi manje od 60 kg, dok je u prvih sedam godina analiziranog razdoblja stalno iznad 60 kg.

U strukturi ukupne potrošnje voća svježe voće i grožđe sudjeluje sa 89,4 % ili s prosječno 58,6 kg po stanovniku u analiziranom razdoblju. Agrumi u ukupnoj potrošnji voća sudjeluju sa 7,6 % ili 5 kg, orasi i bajami sa 2,1 % ili 1,4 kg, a suho voće sa 0,8 % ili 0,5 kg po stanovniku godišnje. Navedena tendencija pada potrošnje vidljiva je kod svih navedenih vrsta potrošnje uz napomenu da se potrošnja agruma i suhog voća prepolovila, dok se potrošnja svježeg voća i grožđa te oraha i bajama smanjila u sličnom iznosu kao i potrošnja ukupnog voća.

Tablica 7

Table 7 Potrošnja prehrambenih proizvoda po stanovniku u SFRJ kg/godišnje
Per Capita Food Consumption in Yugoslavia kilogram/year

Godina	Svježe voće i agrumi Fresh fruit and grapes	Orasi i bajami Walnuts and almonds	Agrumi Citrus	Suho voće Dried fruit	Ukupno voće Fruit total
1975.	62,1	1,6	6,5	0,7	70,9
1976.	67,6	1,6	6,0	0,6	75,8
1977.	62,8	1,1	7,5	0,7	72,1
1978.	58,0	1,1	6,8	0,7	66,6
1979.	59,9	1,0	7,6	0,9	69,4
1980.	66,5	1,3	7,3	0,7	75,8
1981.	60,8	1,7	3,5	0,4	66,4
1982.	54,4	1,7	3,2	0,5	59,8
1983.	65,7	1,9	2,9	0,8	71,3
1984.	56,3	1,3	3,6	0,3	61,5
1985.	47,0	1,5	3,0	0,2	51,7
1986.	53,5	1,6	3,6	0,2	58,9
1987.	46,8	1,3	3,6	0,3	52,0

Izvor: SGJ 1976-1989.

Source: Yugoslav Statistical Almanac, 1976-89.

U strukturi potrošenog voća dominantno mjesto zauzima jabuka. Njezin udio u ukupnoj potrošnji kreće se od jedne četvrtine do jedne trećine. Uz jabuku znatan udio u potrošnji imaju dinje i lubenice (16- 20 %), grožđe (8 - 14 %), južno voće 8 - 12 %), dok se ostale vrste voća troše u manjim količinama.

Tablica 8

Table 8

Struktura potrošnje voća po stanovniku u SFRJ u kg po stanovniku
Structure of Fruit Consumption Per Capita in Yugoslavia kilograms/per capita

Proizvod / Product	1978.	%	1987.	%
Jabuka / Apples	19,9	25	16,4	32
Šljive / Plums	7,7	10	4,3	8
Grožđe / Grapes	10,7	14	4,3	8
Breskva i marelica / Peaches and apricots	4,0	5	1,9	4
Dinje i lubenice / Melons and watermelons	16,4	20	8,5	16
Agrumi naranče / Citrus orange	9,6	12	3,9	8
Ostalo svježe voće / Other fresh fruit	6,3	8	7,3	14
Preradevine od voća / Fruit derivates	1,5	2	1,4	3
Voćni sokovi (lit.) / Fruit juices (lit.)	3,0	4	3,4	7
Ukupno / Total	79,1	100	52,4	100

Izvor: Statistički bilten br. 1705 i 1303. SZS, Beograd 1982., 1988.

Source: Statistical Bulletin Nos. 1705 and 1303, Federal Bureau of Statistics, Belgrade, 1982, 1988.

Važno je istaći da u ukupnoj potrošnji voća preradevine sudjeluju sa samo 2 - 3 % ili oko 1,5 kg po stanovniku godišnje što je pokazatelj nedovoljne razvijenosti industrije prerade voća. Tako godišnja prerada domaćeg voća od oko 160 tisuća tona (bez grožđa i šljiva) nije dovoljna s obzirom na mogućnost plasmana na domaćem i inozemnom tržištu. Po potrošnji voća Jugoslavija spada u grupu evropskih zemalja s najnižom potrošnjom. Osim Jugoslavije malu potrošnju voća imaju Portugal, Francuska, Irska, Česko-Slovačka, SSSR, Poljska i Velika Britanija. Znatno veću potrošnju voća imaju Grčka, Italija, Španjolska, Austrija, Švicarska, Bugarska, SR Njemačka i Nizozemska i to od 100 do 165 kg po stanovniku godišnje.

Tablica 9
Table 9

Elementi bilance voća
Elements of Fruit Balance Sheet

u tisućama tona in 10^3 tons

Proizvod Product	Proizvodnja Production	Uvoz Imports	Izvoz Exports	Ishrana stoke Cattle Feed	Prerada Manufacture	Kalo Waste	Opskrba po glavi kg/godišnje Per capita Supply kg/year
Banana/Bananas		87				2	3,8
Naranča/Oranges	5	67				3	3,7
Mandarina/Mandarins		1				2	0,1
Limun/Lemons		40				2	1,7
Grapefruit/Grapefruit		6					0,2
Ostalo južno/Other citrus							0,2
Jabuka/Apples	473				95	24	15,2
Kruška/Pears	116				12	12	4,1
Dunja/Quinces	10						0,4
Marelica/Apricots	24	1			6	1	0,8
Višnja/Sour cherries	70				42	1	1,1
Trešnja/Cherries	48				5	2	1,8
Breskva/Peaches and nectarines	82					4	3,5
Šljiva/Plums	666				250	7	16,5
Jagoda/Strawberries	45					2	1,9
Malina/Raspberries	16					1	0,7
Grožđe/Grapes	1400	3			1188	37	8,2
Lubenice/Watermelons	627			188	248	19	6,1
Smoke/Figs	11					1	0,5
Ananas/Figs		1				1	0,5

Tablica 9a
Table 9a

Elementi bilance voća
Elements of Fruit Balance Sheet

u tisućama tona in 10³ tons

Proizvod/Product	Proizvodnja/Production	Uvoz/Imports	Izvoz/Exports	Ishrana stoke/Cattle Feed	Prerada/Manufacture	Kalo/Waste	Opskrba po glavi kg/godišnje Per capita Supply kg/year
Datule/Dates		1					0,1
Ostalo svježe voće Other fresh fruit	6						
Ostalo suho voće Other dried fruit	1						0,1
Kestenj/Chestnuts	4						0,2
Bajam/Almonds	2	1	1			3	0,1
Orah/Walnuts	23						0,9
Lješnjak/Hazelnuts		3					0,1

Izvor/Source: Food Balance Sheets, FAO, Rome, 1984.

Jugoslavija bi po svom geografskom položaju i proizvodnim potencijalima trebala imati veću ponudu i potrošnju voća. Kod nas se proizvodi veliki broj vrsta domaćeg voća, a u posljednje doba proizvode se značajne količine mandarina u južnom dijelu primorskog pojasa. Ipak i s takvim proizvodnim potencijalom ponuda voća je siromašna po količinama, vrstama, sortama i kvaliteti. Osnovni razlog slabe ponude je nedovoljno zanimanje državne trgovine za promet ovih proizvoda. Kako su privatni proizvođači do ove privredne reforme mogli prodavati samo vlastito voće na gradskim tržnicama, prave konkurencije u ponudi voća nije bilo. Postojeća državna poduzeća podijelila su međusobno cjelokupno tržište, a u velikom dijelu seoskog područja još uvijek ne postoje prodavaonice (brdsko-planinsko područje i sela udaljenija od gradova), pa ponuda i robna potrošnja gotovo i ne postoje u tim krajevima.

U ponudi voće nije klasirano, a ako jest, onda to obavljaju sami trgovci po svojim kriterijima. Nadalje voće nije primjereno pakirano, oprano, ubrano i prevezeno, pa do potrošača često dolazi vidno oštećeno ili čak djelomično trulo. Ponuda voća u prodavaonicama vrlo je siromašna količinama i izborom. Rijedak je slučaj da se na jednom mjestu ponudi više sorti jabuka ili krušaka, dok se u Evropi nudi i desetak sorti jabuka, a u SAD poznato je preko 100 komercijalnih sorti jabuka. Jedan od razloga siromašne ponude je u plantažama gdje proizvodnja jabuka i krušaka dominira malim brojem sorata što bitno ograničava ponudu. S druge strane nasadi privatnih proizvođača su stari i sa zastarjelim sortimentom, pa ne predstavljaju pravu konkurenciju državnim poduzećima.

Pozitivan utjecaj na potrošnju i ponudu voća imala je izgradnja hladnjača i drugih rashladnih prostora za čuvanje voća, pa se ponuda protegnula od jeseni do kasnog proljeća. Ovo se osobito odnosi na velika gradska središta u kojima se nude neke vrste domaćeg voća gotovo cijelu godinu. S druge strane deficit platne bilance od sredine sedamdesetih godina usmjerio je globalnu politiku zemlje na izvoz svih roba koje se mogu prodati na inozemnom tržištu. Upravo zato tada se ukazala prilika za izvoz (zbog slabog priroda u Zapadnoj Europi), pa smo izvozili najkvalitetnije voće čime se bitno osiromašivala ponuda na domaćem tržištu. To je osnovni razlog što nam se izvoz voća kretao od 12,6 do 53,3 milijuna USD. Ovako veliko kolebanje izvoza voća rezultat je malih mogućnosti plasmana, ali i zastarjelosti sortimenta. Zbog toga izvezeno voće nepostizhe prosječnu cijenu na svjetskom tržištu, jer naše voće služi najvećim dijelom za popunu sortimenta u ponudi ili je sirovina za industrijsku preradu.

Uvoz voća se kolebajući povećavao, do 1979. godine, kad dostiže vrijednost od 100 milijuna USD. Međutim, zbog velikog deficita u platnoj bilanci uvoz intenzivno pada i u 1985. godini iznosi samo 41,8 milijuna USD, a nakon te godine postupno se povećava. U razdoblju pada uvoza voća, tj. od 1980. godine, vrlo se smanjila ponuda južnog voća na domaćem tržištu. ako se zna da je zbog velike zime u 1985. godini stradao kod nas veliki broj stabala mandarina, što je više nego prepolovilo ovu proizvodnju, jasno je da ponuda voća sredinom osamdesetih godina dolazi na vrlo

nisku razinu i po količini i po kvaliteti.

Pokrenute privredne promjene u liberalizaciji trgovine već u ovoj godini pokazuju vidne promjene u ponudi voća na domaćem tržištu. Vjerujemo da će navedene promjene značajno utjecati i na proizvodnju voća koja će se puno brže prilagodavati tržišnoj potražnji na domaćem i inozemnom tržištu. U tim uvjetima bit će mnogo lakše postići više cijene, a time i osigurati veću rentabilnost i profitabilnost proizvodnje.

Osnovne kvalitativne karakteristike ponude voća na domaćem tržištu slične su ponudi povrća. Dominantnu ulogu u ponudi voća imala su državna poduzeća. Privatni proizvođači mogli su prodavati svoje voće na gradskim tržnicama ili ga predati u otkup. Uvjeti otkupa bili su izrazito nepovoljni za privatnog proizvođača, osobito u rodnim godinama. Ipak značajna je razlika u ponudi voća u tome što su državna poljoprivredna poduzeća podigla velike plantaže voća, pa time znatan dio ponude glavnih vrsta voća osiguravaju ovi proizvođači. Nesretna je okolnost što se kod podizanja ovih plantaža nije vodilo računa o cjelokupnom lancu obrta, tj. nisu se uskladili kapaciteti proizvodnje s kapacitetima hladnjača i preradbene industrije s jedne strane, te apsorpcijske sposobnosti tržišta s druge. To je razlog što dolazi do propadanja znatnog dijela voća u godinama dobrog priroda, čak i kod državnih poduzeća. Druga karakteristika plantažnih nasada voća je da se proizvodnja na tim plantažama nije uskladila s kretanjem potražnje na tržištu. Tako imamo čest slučaj da na plantažama od nekoliko stotina hektara jabuka imamo svega nekoliko sorti. Ne ulazeći u postojeće probleme tehnologije (npr. nužnost berbe cijele plantaže u kratkom roku), činjenica je da tako uski sortiment ne zadovoljava potrebe privlačivosti ponude. Procjenjena niska akumulativnost plantaža voća državnih poduzeća nije mogla osigurati promjenu sortimenta u skladu s promjenom ukusa potrošača na domaćem i inozemnom tržištu. Ovakvom stanju pogodovala su i sistemske mjere koje nisu prisiljavale državna poduzeća na profitabilnost u poslovanju, već su se za poslovne probleme uzroci nalazili ili na tržištu ili u klimatskim nepogodnostima. Posljedica takvog stanja je stari nasad, nedovoljno kvalitetna ponuda i slaba perspektivnost u konkurenciji sa sve ravnopravnijim poduzećima privatnog sektora.

6. OSNOVNE KARAKTERISTIKE UVOZA I IZVOZA

Ukupan jugoslavenski izvoz poljoprivrednih proizvoda u razdoblju 1976-1980. iznosio je 790 milijuna USD godišnje, a u razdoblju 1981-1986. iznosio je 1.114 milijuna USD. U strukturi svjetskog izvoza poljoprivrednih proizvoda Jugoslavija je u analiziranom razdoblju sudjelovala sa 0,4 do 0,5 %.

Godišnja vrijednost jugoslavenskog uvoza poljoprivrednih proizvoda iznosi 1.293 mil. USD u razdoblju 1976-1980., i 1.245 mil. USD u razdoblju 1981-1986. Udio jugoslavenskog uvoza poljoprivrednih proizvoda u svjetskom uvozu iznosi od 0,5 do 0,7 %.

Već iz navedenih podataka očito je da je povezanost jugoslavenske poljoprivrede sa svjetskim tržištem previše slaba s obzirom na geografski položaj i ukupnu vrijednost poljoprivredne proizvodnje. Stoga i ne čudi što je prosječan izvoz voća iz Jugoslavije iznosio samo 31 milijun USD u razdoblju 1975-1988., što u strukturi ukupnog jugoslavenskog izvoza poljoprivrednih proizvoda čini svega 3,25%. Kao glavne izvozne proizvode navest ćemo svježe jabuke i višnje, voćne sokove, smrznuto voće i prerađevine od voća.

Tablica 10
Table 10

Izvoz i uvoz voća
Export and Import of Fruit

Godina Year	IZVOZ _x) EXPORT _x)		UVOZ _{xx}) IMPORT _{xx})	
	milijuna YUD million YUD	milijuna USD million USD	milijuna YUD million YUD	milijuna USD million USD
1975.	364	21,4	879	51,7
1976.	215	12,6	1100	64,7
1977.	498	29,3	1436	84,5
1978.	339	18,6	1444	79,1
1979.	416	21,9	1904	100,2
1980.	804	29,5	2313	84,7
1981.	1456	53,3	2014	73,8
1982.	2069	49,5	2116	50,6
1983.	2703	43,3	3400	54,5
1984.	5173	41,5	6074	48,7
1985.	7098	38,2	7768	41,8
1986.	7888	29,8	11951	45,2
1987.	9927	22,0	30462	67,4
1988.	30520	24,2	83198	65,9

x) Obuhvaća svježe voće i suhe šljive

x) Fresh fruit and prunes

xx) obuhvaća južno voće

xx) Citrus

Izvor: Statistički godišnjak Jugoslavije 1918-1988.

Source: Statistical Bulletin of Yugoslavia, 1976-88.

Prosječna godišnja vrijednost jugoslavenskog uvoza voća iznosi 65 milijuna USD u razdoblju 1975-1988. što čini oko 5 % ukupnog jugoslavenskog uvoza poljoprivrednih proizvoda. Glavni uvozni proizvodi su naranče, limuni, banane, lješnjci i bajami.

Navedeni pokazatelji o uvozu i izvozu voća pokazuju da plantazne mogućnosti

zemlje ne omogućavaju kontinuiran i dovoljan uvoz potrebnog voća, pa nam uvoz koleba od 42 do 100 milijuna USD. Izvozna ponuda voća iz domaće proizvodnje nije se prilagodila ukusima i zahtjevima potrošača na svjetskom tržištu, što je uvjetovalo marginalizaciju našeg izvoza voća, jer u značajnoj mjeri izvozimo samo sirovinu za preradbenu industriju.

7. ZAKLJUČCI

Jugoslavensko tržište voća i povrća nije se razvijalo u skladu sa svjetskim tržištem što je determiniralo ponudu i potražnju voća i povrća. Naime, zbog neprirodne podjele ponude na privatni i državni sektor vlasništva, tržište je bilo podijeljeno a najčešće i lokalno ograničeno. U takvim uvjetima znatno se potisnula konkurencija u ponudi. Nisu postojale ni nužne tržišne institucije putem kojih se ocjenjuje efikasnost poslovanja pojedinih privrednih subjekata (npr. dražbe, burze). Zbog toga ponuda povrća i voća nije u dovoljnoj mjeri slijedila tržišne trendove što se očitovalo nedovoljnom kvalitetom, uskim sortimentom, neprimjerenom ambalažom i sl. S obzirom na istovremeni pad realnih primanja stanovnika od 1980. godine ne začuđuje nezadovoljavajuća razina godišnje potrošnje voća i povrća po stanovniku u Jugoslaviji. Vrlo pogodni klimatski uvjeti za proizvodnju raznih vrsta povrća i voća u Jugoslaviji nisu se mogli dovoljno iskoristiti zbog nedovoljne konkurentnosti ponude na domaćem i svjetskom tržištu.

Zato za jugoslavenski izvoz voća i povrća možemo reći da je nedovoljan s obzirom na prirodne uvjete proizvodnje, a najvećim dijelom ovisi o klimatskim uvjetima proizvodnje u Zapadnoj Europi. Ipak, započeti razvoj tržišnih institucija nakon privredne reforme iz 1989. godine, te potpuna konkurentnost poduzeća privatnog i državnog sektora otvaraju velike mogućnosti razvoja ponude voća i povrća. Uz konkurentniju ponudu, proizvodnja voća i povrća brže će se prilagoditi potražnji na domaćem i svjetskom tržištu, što će povećati sadašnju razinu potrošnje, ali i intenzivirati izvoz i uvoz.

SUMMARY

In the course of its development, the Yugoslav market of fruit and vegetables did not follow the world market trends determining the demand and supply of fruit and vegetables. Due to the unnatural division of supply into the private and state sector of ownership, the market was divided and most often locally limited. Under such conditions, the supply competition was significantly superseded. Necessary market institutions did not exist to evaluate business efficiency of particular matters of dealing (such as auction sales, stock exchange). Consequently, the supply of fruit and vegetables did not adequately follow the market trends which was reflected in inadequate quality, limited assortment, unsuitable packing, and similar. Having in mind

simultaneous fall in real salaries of the population since 1980, the unsatisfactory annual consumption of fruit and vegetables per capita in Yugoslavia should not be surprise. Very favorable climatic conditions for production of various sorts of vegetables and fruit in Yugoslavia have not been sufficiently exploited due to low supply competitiveness on both Yugoslav and foreign markets.

Therefore, Yugoslav export of fruit and vegetables can be characterized as insufficient, regarding the natural conditions and the fact that it mostly depends on climatic conditions for production in Western Europe. However, the initiated establishment of market institutions following the economic reform in 1989, and full competition of private and state sectors offer large possibilities for development in fruit and vegetable supply. Would the supply be more competitive, the production of fruit and vegetables should adapt to demands on both Yugoslav and foreign markets which will increase the present level of consumption and the intensity of import and export.

8. LITERATURA

1. Kero K., Štancl B.: Mjesto i uloga tržnica na malo u prometu voća i povrća. Marketing hrane u funkciji unapređenja ishrane, 339-347, Sombor, 1985.
2. Kero K.: Osnovne karakteristike potrošnje kruha i peciva u hrvatskoj u razdoblju 1964-1983. Poljoprivredna znanstvena smotra br. 69/1985. str. 395-405.
3. Kero K.: Dohodovna elastičnost izdataka za potrošnju povrća, voća, mesa i mlijeka u gradu Zagrebu u 1986. i 1978. godini, Poljoprivredna znanstvena smotra br. 63/1983. str. 635-647.
4. Kero K.: Potrošnja hrane u uvjetima pada standarda, Poljoprivredna znanstvena smotra br. 3-4/1988. str. 361-376.
5. Kero K.: Utjecaj promjena životnog standarda na potrošnju salate proizvedene u zaštićenom prostoru, Agronomski glasnik 4- 5/1989. str. 37-45.
6. Kero K.: Svjetski izvoz-uvoz poljoprivrednih proizvoda, Agronomski glasnik br. 4/1988. str. 39-61.
7. Kolega A., Kero K.: Izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, mogućnost povećanja i izmjene strukture izvoza, Ekonomika poljoprivrede br. 11/1982. str. 677-686.
8. Lešić R., Borošić J.: Zimska proizvodnja povrća u jadranskom primorju. Hrana i razvoj 367-375, Beograd, 1987.
9. Miljković I., Bakarić P., Buljko M., et al.: Aktualni problemi i smjernice razvoja voćarstva u mediteranskom području Jugoslavije. Jugoslav. voćarstvo, vol. 17, br. 63-64, 1-20, Čačak, 1983.
10. Miljković I.: Aktualni problemi i smjernice za uzgoj i unapređenje proizvodnje lješnjaka i bajama u našoj zemlji. Agronomski glasnik 1-2, 35-53, Zagreb, 1984.
11. Rahović D., Miljković I.: Razvoj proizvodnje i potrošnje voća u Jugoslaviji. Hrana i razvoj, 427-432. Beograd, 1987.

12. Žimbrek T., Kero K., Miljković I., Pavičić N.: Razvoj i aktualni problemi proizvodnje i plasmana voća u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na jabuku. Agronomski glasnik 1-2, 3-20, Zagreb, 1990.

Adresa - *Author's adresse:*

Mr Križan Kero

Prof. dr Ivo Miljković

Dr. Nikola Pavičić

FAKULTET POLJOPRIVREDNE ZNANOSTI

SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

41000 Zagreb, Šimunska 25